

A content, structure and methodological assessment of organizational knowledge management textbooks according to the attention of curriculum

Reza Karimi^{1*}, Atephe Ghasemyvargany²

1. Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Qom, Qom, Iran
2. M.A. Department of Knowledge and Information Science, University of Qom, Qom, Iran

Article Info.

Received: 2023/05/09

Accepted: 2023/10/07

Abstract

Background and Objectives: The current research aimed to investigate a content analysis of Organizational knowledge management Textbook o And it was compared with the Curriculum approved by the Ministry of Science in the field of knowledge and information science.

Methodology: To do so, a descriptive method content analysis was performed. The study population included Organizational knowledge management textbook and the total population was considered as an example. Measurement tool, self-made content analysis checklist and results using descriptive statistics were used in the process of Shannon entropy analysis.

Findings: The major findings of the study showed that the Organizational knowledge management textbook 336 times paid attention to the components of Curriculum, and the attention has the distribution component Mapping knowledge, knowledge management. Also, among Organizational knowledge management Curriculum, knowledge management definitions Curriculum load factor of -1.418 and 0.103 of the most attention. And no attention has been paid to the topics of taxonomy and ontologies, knowledge management subsystems, organizational maturity. The two textbook on knowledge management in the organization and the principles of knowledge management have been most relevant to the Curriculum of knowledge management. The content of the textbooks in this course owes more than twice as much to domestic authors as it does to foreign authors, with 71% of the translation citations for the titles dating back to the 1990s.

Discussion: "Organizational knowledge management" textbooks are in good shape in terms of structural indicators, but in terms of methodological evaluation, most of the content of the books is collectible and the presence of the author's ideas is low. According to the approach of information science and epistemology to the organization and management of information, which is one of the

main branches of knowledge management education, it is suggested that related trainings in the course of organizational knowledge management should be considered with this wider approach. With such a premise, information science professionals can use all kinds of knowledge management systems; Knowledge discovery systems using text mining, knowledge absorption systems through the creation of a database with the best practices and lessons learned, knowledge sharing systems through web 2 tools through specialized search expert systems, knowledge application systems through the development of reasoning-based systems, along with knowledge organization tools such as Metadata, taxonomy, knowledge maps, etc. work.

Keywords: Content analysis, organizational knowledge management textbooks, knowledge and information science, structural and formal evaluation, organizational knowledge management curriculums

***Corresponding author:** Email: karimirez@gmail.com

How to Cite: Karimi, R., & Ghasemyvargany, A. (2023). A content, structure and methodological assessment of organizational knowledge management textbooks according to the attention of curriculum. *Journal of Studies in Library and Information Science*, 15(4), 49-68.

فصلنامه

مطالعات کتابداری و علم اطلاعات. سال ۱۵، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

ارزیابی محتوایی، ساختاری و روشی کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی از لحاظ میزان توجه به سرفصل‌های مصوب

رضا کریمی^{۱*}، عاطفه قاسمی^۲

۱. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه قم، قم، ایران
۲. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه قم، قم، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۱۹

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف تحلیل محتوای کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی و مقایسه آن با سرفصل‌های مصوب وزارت علوم در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی انجام شد.

روش‌شناسی: این پژوهش به روش توصیفی، از نوع تحلیل محتوا انجام شد. جامعه پژوهشی، کلیه کتاب‌های درس (۶ کتاب) "مدیریت دانش سازمانی" بود. ابزار اندازه‌گیری، سیاهه و آرسی محقق ساخته بود و نتایج پژوهش با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی در فرایند تحلیلی آنتروپی شانون بررسی شد.

یافته‌ها: عمده‌ترین یافته‌های پژوهش، بیان‌کننده آن بود که کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی ۳۳۶ مرتبه به سرفصل‌های این درس توجه کرده‌اند. که توزیع آن در سرفصل‌های ترسیم نقشه دانش، زیرساخت‌های مدیریت دانش و استخراج دانش به ترتیب ۶۱، ۵۵ و ۵۰ فراوانی بوده است. دو کتاب مدیریت دانش در سازمان و اصول مدیریت دانش بیشترین انطباق را با سرفصل‌های مدیریت دانش داشته‌اند. در بین سرفصل‌های این درس، سرفصل تعاریف مدیریت دانش با میزان بار اطلاعاتی ۱/۴۱۸- و ضریب اهمیت ۰/۱۰۳ بیشترین توجه را داشته است. به سرفصل‌های تاکسونومی و هستی‌شناسی‌ها، زیر نظام‌های مدیریت دانش، بلوغ سازمانی هیچ‌گونه توجهی نشده است.

نتیجه‌گیری: محتوای کتاب‌های این درس بیش از دو برابر نویسندگان داخلی، و امدار نویسندگان خارجی است که ۷۱ درصد از استنادات ترجمه‌ای سرفصل‌ها، مربوط به دهه نود قرن بیستم میلادی است. کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" از لحاظ شاخص‌های ساختاری، شکلی در وضعیت مطلوبی هستند اما از لحاظ ارزیابی روشی، بیشتر محتوای کتاب‌ها جنبه گردآوری داشته و حضور اندیشه نویسنده کم‌رنگ است.

کلیدواژه‌ها: تحلیل محتوا، کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، ارزیابی ساختاری و شکلی، سرفصل‌های درس مدیریت دانش سازمانی

*نویسنده مسئول

ایمیل: karimirez@gmail.com

استناد به این مقاله: کریمی، رضا و قاسمی ورجانی، عاطفه. (۱۴۰۲). ارزیابی محتوایی، ساختاری و روشی کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی از لحاظ میزان توجه به سرفصل‌های مصوب. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*، ۱۵(۴)، ۶۸-۴۹.

مقدمه

محیط رقابتی و پیچیده دانشگاه‌ها ناشی از تغییرات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فناوری موجب تغییرات اساسی در آموزش دانشگاهی شده است. دانشگاه‌ها باید با تغییراتی همچون موارد زیر سازگار شوند: افزایش تقاضا برای آموزش عالی در زمینه یادگیری مادام‌العمر، بین‌المللی شدن آموزش و تحقیقات، همکاری‌های نزدیک صنعت و دانشگاه، ازدیاد مراکز تولید دانش (Roknuzzama & Umemoto, 2010). آموزش در علم اطلاعات و دانش‌شناسی بعد از دهه نود میلادی در نتیجه عواملی همچون؛ کتابخانه‌های دیجیتال، اینترنت، تجارت الکترونیک، مدیریت دانش، کتابخانه ۲،۳ و ۴؛ اینترنت ۲، ۳ تغییر یافته است.

در اقتصاد دانش‌محور، اطلاعات و دانش به‌عنوان کالای سرمایه‌ای شناخته می‌شوند. ضروری است این سرمایه در افراد تجسم عملی یابد و ارزش واقعی آن زمانی درک می‌شود که کشف و بکار برده شود. کشف، به اشتراک‌گذاری و استفاده از دانش فردی و گروهی به‌عنوان سرمایه سازمان، به‌احتمال زیاد، زمانی موفقیت‌آمیز است که اصول و شیوه‌های مدیریت دانش به‌صورت صریح و کاربردی بکار برده شود. مدیریت دانش همپای دنیای تجارت، در سازمان‌های خدماتی و غیرانتفاعی همانند کتابخانه‌ها گسترش یافته است. موضوع مدیریت دانش از بیست سال پیش در ادبیات و آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی نمود یافته است (Sarrafzadeh et al., 2006). از دیدگاه کتابداران، تاریخ مدیریت دانش به‌واسطه سازمان‌دهی اطلاعات، ریشه در علم اطلاعات و دانش‌شناسی دارد (Katuščáková & Jasečková, 2019). نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بهترین رویکرد آموزش مدیریت دانش در علم اطلاعات و دانش‌شناسی رویکرد بین‌رشته‌ای است (Ondari-Okemwa & Minishi-Majanja, 2007; Ur Rehman & Chaudhry, 2005; Katuščáková & Jasečková, 2019; Roknuzzaman & Umemoto, 2010; Broadbent, 1998).

اعتقاد دارد کتابداران مهارت‌های خوبی در سازمان‌دهی منابع در دسترس دارند اما مدیریت دانش تنها متعلق به یک گروه، حرفه یا صنعت خاصی نیست در نتیجه کتابداران نیاز دارند که مفاهیم مدیریت دانش را از دیدگاه‌های متعدد درک کنند (Rehman & Chaudhry, 2005). آموزش مدیریت دانش در گروه‌های مختلف همچون علوم کامپیوتر، مدیریت بازرگانی و علم اطلاعات و دانش‌شناسی در موضوعات فرایندهای مدیریت دانش، مطالعات کتابداری و اطلاع‌رسانی، نظام اطلاعات، مدیریت و تجارت و رفتار سازمانی جریان دارد. (Roknuzzaman & Umemoto, 2010) استدلال می‌کند که فقط محیط دانش را می‌توان مدیریت کرد در این زمینه کتابداران نقش تحول‌آفرین در تداوم دانش ایفا می‌کنند. (Abell & Oxbrow 2006) شایستگی‌های مدیریت دانش را با مهارت‌های مدیریت اطلاعات مرتبط کردند و موارد زیر را مورد توجه قرار دادند: شناسایی و فراهم‌آوری منابع اطلاعات داخلی (مخاطب‌شناسی)؛ ساختار بندی و سازمان‌دهی اطلاعات داخلی؛ منبع‌یابی، فراهم‌آوری و ارزیابی منابع اطلاعاتی؛ یکپارچه‌سازی منابع اطلاعاتی داخلی و خارجی؛ امکان ارائه به‌موقع اطلاعات مرتبط و قابل استفاده.

پژوهش‌هایی در خارج از کشور به وضعیت آموزش مدیریت دانش در گروه‌های آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی پرداختند: (Katuščáková & Jasečková 2019) به تحلیل محتوای ۱۸۸ برنامه آموزشی مدیریت دانش در ۱۴۵ گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی پرداختند. رویکرد نظری مدیریت دانش در علم اطلاعات به رویکرد عملی تغییر یافته است. درس‌های علم اطلاعات با عناوینی همچون داده‌کاوی، قصه‌گویی، همکاری، نوآوری، یادگیری سازمانی، سیستم‌های دانش و غیره گسترش یافته است. (Roknuzzama & Umemoto 2010) با هدف تحلیل محتوای آموزش مدیریت دانش در ۶۰۰ وب‌سایت گروه آموزشی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی نشان دادند ۱۴۰ درس در مقاطع مختلف تحصیلی از دیپلم تا دکتری در زمینه مدیریت دانش در همه قاره‌های

جهان وجود دارد. تحلیل محتوای موضوعی آن‌ها، شش خوشه موضوعی نظام‌های اطلاعاتی / کامپیوتر، فناوری اطلاعات با ۲۳ درصد (فناوری اطلاعات به‌عنوان توانمندساز در فرایندهای مدیریت دانش، مدیریت فناوری اطلاعات، نظام‌های مدیریت اطلاعات، فناوری‌های مدیریت دانش، طراحی و تحلیل نظام‌ها، کشف دانش و داده‌کاوی، مهندسی دانش، مدیریت و طراحی شبکه، ابر داده جهت منابع اینترنتی و فناوری اینترنت اجزاء اصلی این خوشه در سرفصل‌های علم اطلاعات کارشناسی و کارشناسی ارشد هستند)، اطلاعات / مدیریت محتوا با ۲۱ درصد (سازمان‌دهی دانش و اطلاعات، فهرست‌نویسی و رده‌بندی، تاکسونومی‌ها و طبقه‌بندی، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، مدیریت اسناد و منابع، ذخیره و بازیابی اطلاعات و سیاست اطلاعاتی)، مدیریت و تجارت (۱۸) درصد (هوش رقابتی و تجاری، تجارت الکترونیک، مدیریت فرایندهای تجاری، نظام‌های مدیریت اطلاعات، نشر الکترونیک، بازاریابی و مدیریت کارآفرینی و نوآوری)، خوشه رفتار سازمانی و انسانی با ۱۵ درصد (مدیریت سرمایه انسانی، یادگیری سازمانی، رفتار سازمانی و ارتباطات، مهارت‌های فردی و تکنیک‌های مدیریتی، توسعه سازمانی، رهبری و مدیریت تغییر و فرهنگ)، خوشه متفرقه با ۱۳ درصد (روش‌های تحقیق، سمینارها، درس‌های مهار آموزشی، بنیادهای مدیریت دانش ۱۰ درصد (مفاهیم، نظریه‌ها و فرایندهای مدیریت دانش) است. (Ondari-Okemwa & Minishi-Majanja (2007) وضعیت آموزش مدیریت دانش در گروه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی در افریقای جنوبی با رویکرد پیمایشی از مدیران گروه بررسی کردند. نتایج آن‌ها نشان که همه آن‌ها علاقه‌مند به آموزش مدیریت دانش در گروه‌هایشان هستند. از دیدگاه مدیران، مدیریت دانش به‌واسطه سابقه طولانی سازمان‌دهی اطلاعات و دانش در علم اطلاعات و دانش‌شناسی متعلق به این رشته است. اور رحمان و چودری در سال ۲۰۰۵ سرفصل‌های آموزشی از ۱۲ مدرسه علم اطلاعات و دانش‌شناسی از امریکای شمالی، اروپا و اقیانوسیه از لحاظ میزان توجه به آموزش مدیریت دانش را بررسی کردند. پرسشنامه آن‌ها درباره ماهیت مدیریت دانش، جایگاه مدیریت دانش در نزد گروه‌های آموزشی، همکاری بین‌رشته‌ای، همکاری استراتژیک با صنعت و مشکلات کاربردی کردن مدیریت دانش بود نتایج آن‌ها نشان داد که گروه‌های آموزشی علاقه زیادی به ارائه دوره‌های مدیریت دانش دارند در زمینه همکاری با رشته‌های دیگر نظیر مدیریت بازرگانی و همچنین مراکز صنعتی مشارکت استراتژیک داشت. آموزش مدیریت دانش از دیدگاه مدیران گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی باید درباره موضوعات مدیریت محتوا، ویرایش دانش، راهبری دانش و سازمان‌دهی و معماری دانش باشد.

با توجه به اهمیت آموزش مدیریت دانش در سرفصل‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی، در ایران همانند سایر کشورهای جهان سیاستگذاران امر آموزش به این امر توجه نموده‌اند به طوری که سرفصل‌های مصوب گرایش ارشد مدیریت اطلاعات رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی مورخ ۱۳۹۱/۶/۱۹ هدفش از این گرایش را این‌طور بیان می‌کند؛ هدف تربیت متخصصانی است که با توجه به تحولات در محیط اطلاعاتی و نیز دگرگونی در نیازهای اطلاعاتی جامعه، قادر به مدیریت تولید، گردش و مصرف اطلاعات در مراکز اطلاعاتی در سازمان‌های دولتی و غیردولتی باشد. یکی از دروس پایه این گرایش درس مدیریت دانش سازمانی است بنابراین ضروری است سرفصل‌های درسی این گرایش به‌ویژه این درس با اهداف و تحولات مدیریت دانش هم‌راستا باشد.

هر محتوایی، برای ارائه و انتقال به دیگران نیازمند ابزار و وسایلی است که اطلاعات در آن‌ها ذخیره و قابل انتقال باشد. از این ابزارها، با نام رسانه‌های آموزشی یاد می‌شود. یکی از مهم‌ترین رسانه‌ها در نظام آموزش عالی ایران، کتاب درسی است که سند چاپی و الکترونیکی برای یادگیری تلقی می‌شود و عملکرد و مهارت دانشجویان، بر اساس آن شکل می‌گیرد. بنا به گفته (Al-Hosseini & Momeni (2011) تدوین کتاب‌های درسی باید به گونه‌ای باشد که اهداف آموزشی از قبل تعیین شده را تأمین کند. به طوری که اگر متناسب با درک یادگیرنده نباشد، ضرورت بازنگری متون درسی اهمیت می‌یابد. از این رو، محتوای متون درسی در نظام‌های آموزشی متمرکز، نیاز به واکاوی دارد. این واکاوی به مؤلفان کمک می‌کند تا در تدوین کتاب‌های درسی، بهترین تصمیم را بگیرند.

شاخص‌های کتاب‌های درسی دانشگاهی را از دو جنبه محتوایی و ساختاری می‌توان ارزیابی کرد. (Razi (2009) عوامل محتوایی عبارت‌اند از: روزآمدی، جامعیت، مرتبط بودن مطالب کتاب با سایر دروس وابسته، طرح سؤال‌های جدید و افق‌های تازه و عوامل ساختاری را در مواردی همچون: نظم منطقی فصل‌های کتاب، توضیح اهداف هر فصل یا کل کتاب برای دانشجوی، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری در انتهای فصل، کمک گرفتن از تصاویر، اشکال، جداول و نمودارها می‌توان یافت.

پژوهش‌هایی در خصوص سرفصل‌های مصوب علم اطلاعات و دانش‌شناسی منتشر شده است از جمله (Hassanzadeh (2004) تطبیق سرفصل‌های سه مقطع کتابداری و اطلاع‌رسانی با مهارت‌های موردنیاز؛ (Banieghbal & Razavi Sadr (2010) تطبیق سرفصل دروس تخصصی متون تخصصی انگلیسی دوره کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ (Nowkarizi (2004) به مقایسه دوره درسی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب ۱۳۶۹ و ۱۳۷۵؛ (Alipour et al. (2006) بررسی وضعیت کتاب‌های منتشرشده کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۱۳۸۴-۱۳۵۸ و عدم مطابقت کتاب‌های درسی با سرفصل‌های مصوب دروس کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ (Shahbazi et al. (2014) به تحلیل محتوای سرفصل‌های برنامه‌های درسی مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی پرداختند آن‌ها بر اساس فرصت‌های نوظهور شغلی بر اساس فناوری اطلاعات، نتیجه گرفتند که سرفصل‌های درسی حتی یک‌سوم از دانش، مهارت و نگرش‌های مورد نیاز بازار کار را پوشش نمی‌دهد. (Bronstein(2007) به بررسی برنامه درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در سراسر جهان پرداخت. نتایج او نشان داد سرفصل‌های درسی مرتبط با فناوری اطلاعات، بیشتر با تأکید بر نیازهای کاربران به وجود آمده‌اند. (Edegbo (2011) به وضعیت برنامه‌های درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های نیجریه پرداخت. یافته‌های او نشان داد، محتوای دروس، سرفصل‌های مناسب در حوزه فناوری اطلاعات را ندارد و واحدهای عملی آن در وضعیت مناسبی قرار ندارد. (Rukwaro & Bii (2016) در تحقیقی دیگر روند تکاملی آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در کنیا را مورد بررسی قرار دادند و فرصت‌ها و چالش‌های ناشی از نحوه آموزش را متذکر شدند. آنان اظهار داشتند که تغییر و بازنگری سرفصل‌های درسی این حوزه؛ هر چهار سال یک‌بار، امری ضروری است آمونگا و خایسی به وضعیت آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در کنیا پرداختند یافته‌های آن‌ها نشان داد در زمینه نیروی متخصص و منابع روزآمد، کمبود وجود دارد و با توجه به استقبال زیاد دانشجویان به حوزه مدیریت دانش، بهتر است برنامه‌های درسی مبتنی بر فناوری‌های روز گنجانده شود.

با بررسی پیشینه‌ها می‌توان گفت پیشرفت آموزش در علم اطلاعات و دانش‌شناسی با ارائه منابع روزآمد و گنجاندن عناوین دروس جدید مبتنی بر فناوری‌های روز محقق می‌شود. از سوی دیگر مرور پیشینه‌ها نشان داد که سرفصل‌های دروس رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در فواصل زمانی منظم باید مورد بازنگری قرار بگیرد. در زمینه مدیریت دانش مرور پیشینه‌ها نشان داد محتوای کتاب‌های درسی باید بر اساس موضوعات جدید روزآمد شود و از محتوای آموزشی کتاب‌های درسی از رویکرد نظری به رویکرد عملی انتقال یابد.

رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی از رشته‌ها و علوم بسیار رو به رشد و توسعه است که در دهه‌های پایانی قرن بیستم و دهه آغازین قرن بیست و یکم تحولات چشم‌گیری را تجربه نموده است. کونینگ معتقد است مدیریت دانش به دو شکل بر علم اطلاعات و دانش‌شناسی تأثیر گذاشته است. در حالت نخست، تبدیل کار کتابداران و متخصصان علم اطلاعات در سازمان‌ها؛ و دیگر در حوزه آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی (Afshar Zanjani & Nowzari, 2014) به‌طوری که در حالت نخست، تغییرات سریعی در شغل این افراد رخ داده است و موجب شده است که آن‌ها در سازمان‌ها به مدیران دانشی یا تحلیلگران پژوهشی تغییر شغل بدهند. (Chaudhry & Higgins, 2003) دوره‌های درسی آموزش مدیریت دانش را در پنج دسته بنیادهای مدیریت دانش، فناوری، فرایندها، کاربردها و راهبردها طبقه‌بندی می‌کند. آموزش مدیریت دانش در گروه‌های

مختلف آموزشی متفاوت است. برای نمونه، تأکید بیشتر دروس آموزشی مدیریت دانش در رشته مدیریت بازرگانی بر شناخت بیشتر سازمان‌های دانش‌محور، طراحی راهبردی و مدیریت تغییر است در گروه کامپیوتر تأکید بر جنبه‌های سیستمی اطلاعات، کاربردها فناوری به‌عنوان توانمند ساز مدیریت دانش و ابزارهای تحلیل داده است، در حالیکه در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی بیشترین تمرکز بر سازمان‌دهی و مدیریت اطلاعات، نیازهای اطلاعاتی، انتخاب منابع، بازیابی و جستجوی اطلاعات است.

بنا به همین ضرورت، شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی، درسی دو واحدی با عنوان مدیریت دانش سازمانی باهدف کسب دانش پایه‌ای لازم برای ایفای نقش مؤثر در مدیریت دانش سازمانی در گرایش ارشد مدیریت اطلاعات رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی گنجانده. این درس ۵ هدف رفتاری و ۱۳ سرفصل درسی دارد. برای این درس شش منبع فارسی در نظر گرفته شده است.

با عنایت به اهمیت متون درسی در همه رشته‌های دانشگاهی در انتقال دانش به دانشجویان، در این تحقیق با تأکید بر کتب مدیریت دانش رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی معتبر مورد تدریس در کشور سعی شد که با تحلیل محتوای این کتب از نحوه انطباق مباحث و سرفصل‌های آن‌ها با سرفصل‌ها مصوب وزارت علوم کشور آگاهی کسب شود. با توجه به گسترش حوزه مدیریت دانش در طی سه دهه گذشته، ممکن است این سؤال پیش آید میزان توجه کتاب‌های متون درسی مدیریت دانش در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی به هریک از سرفصل‌های درسی چقدر است؟ میزان استنادات تألیفی و ترجمه‌ای متون درسی مدیریت دانش برحسب سرفصل‌ها چگونه است؟ میزان روزآمدی استنادات متون درسی مدیریت دانش، در چه وضعیتی است؟ همچنین ارزیابی متون درسی مدیریت دانش سطح کارشناسی ارشد از لحاظ شاخصهای ساختاری، روشی و شکلی، به طور حتم یافته‌های قابل تأملی در بر خواهد داشت. لذا این پژوهش با درک اهمیت این مسائل کوشیده است تا با بررسی و شناسایی خلاءهای موجود مدیریت دانش در متون درسی، زمینه‌های مشخص و عینی را در زمینه عدم موفقیت و کارآمدی برنامه‌های آموزشی و درسی در زمینه مدیریت دانش در سطح کارشناسی ارشد گرایش مدیریت اطلاعات رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی فراهم آورد.

با توجه به آن چه که تا کنون گفته شد پرسش‌های زیر مطرح است:

۱. کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" تا چه میزان به سرفصل‌های مصوب رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی توجه نموده است؟
۲. میزان استنادات تألیفی و ترجمه‌ای در کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی چگونه است؟
۳. روزآمدی استنادات کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در چه وضعیتی است؟
۴. وضعیت ارزیابی کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی به لحاظ شاخص‌های ساختاری، روشی و شکلی چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به روش توصیفی از نوع تحلیل محتوا و با رویکرد کاربردی انجام شده است. (J'afari Harandi et al., 2019) تحلیل محتوا را روشی تعریف می‌کند از طریق آن می‌توان مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و کلیه اجزای مطرح شده در متون، مورد بررسی علمی قرار داد و با هدف‌های برنامه‌ی آموزشی، مقایسه و ارزشیابی نمود. مقوله‌بندی و تعیین شاخص‌ها در این تحقیق با روش جعبه‌ای انجام پذیرفته است. جامعه پژوهش ۶ کتاب معرفی شده درس مدیریت

دانش‌سازمانی در گرایش ارشد مدیریت اطلاعات رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی است و نمونه‌گیری صورت نگرفته است.

ابزار جمع‌آوری داده‌ها در پژوهش حاضر، سیاهه واری با الگوگیری از معیارهای ارزیابی روشی و ساختاری کتاب‌های دانشگاهی (Razi, 2009) و منابع دیگر؛ مطابق با اهداف و سؤالات پژوهش تنظیم و تدوین شده است. در این بخش، کل متون شش کتاب درسی پاراگراف به پاراگراف حتی تصاویر و نمودار در یک دوره زمانی ۴ ماهه به‌دقت مورد مطالعه قرار گرفت و از لحاظ مؤلفه‌هایی نظیر ترجمه‌ای یا تألیفی بودن مفاهیم کتاب، نوع استناد مفاهیم کتاب بر اساس ترجمه یا تألیفی، سال نشر استنادها به تفکیک سرفصل‌های این درس، داشتن موضوعات مکمل، طبقه‌بندی تعاریف، داشتن راهکارها، داشتن مثال برای هر بحث (داخلی و خارجی)، استفاده از پژوهش‌های مستند شده به‌عنوان کمک به هر بحث (بر اساس روش پیمایشی، تجربی و غیره) و اشاره به ابزارهای فناوری مشخص شدند. در بخش ارزیابی محتوایی، برای جمع‌آوری اطلاعات ابتدا سرفصل‌های درسی درس مدیریت دانش سازمانی مطابق جدول ۱ استخراج شد در مرحله بعد، با مشاهده و مطالعه کتاب‌های موردنظر از منابع پیشنهادی در درس مدیریت دانش سازمانی (۶ کتاب جامعه پژوهش) در یک دوره زمانی چهارماهه، مطالب موردنظر با استفاده از جدول‌های دوبعدی استخراج شد. بر پایه این بررسی، حضور هر مؤلفه در درس در جدول مربوطه ثبت شد. پس از آن فراوانی‌های هر سرفصل محاسبه شد.

جدول ۱. سرفصل‌های درسی درس مدیریت دانش سازمانی

Table 1. Course headings of organizational knowledge management course

مقطع	سرفصل
کارشناسی ارشد Master's degree	مفاهیم مدیریت دانش، تعاریف، مدل‌ها، زیرساخت‌ها، راهبردها، مراحل بلوغ دانش سازمانی، ترسیم نقشه دانش سازمانی، ساختار سازمانی دانش محور، مرکز مدیریت دانش در سازمان، ویژگی‌های مدیر ارشد دانش، منابع دانش در سازمان، استخراج دانش، توانمندسازی دانش، ممیزی دانش سازمانی، تاکسونومی‌ها و هستی‌شناسی‌ها، شیوه‌های اشاعه دانش، زیرنظام‌های مدیریت دانش Concepts of knowledge management, definitions, models, infrastructures, strategies, stages of organizational knowledge maturity, drawing organizational knowledge map, knowledge-oriented organizational structure, knowledge management center in the organization, Features of the chief knowledge manager, knowledge sources in the organization, knowledge extraction, knowledge empowerment, organizational knowledge audit, taxonomies and ontologies, Knowledge dissemination methods, knowledge management subsystems

برای تعیین روایی سیاهه واری (ابزار اندازه‌گیری) از داوری تخصصی (روایی صوری و محتوایی استفاده شد و نظرات چند متخصص در فرم واری نهایی اعمال گردید. هم‌چنین برای تعیین پایایی ابزار پژوهش از روش بازآزمایی (آزمون-آزمون مجدد) استفاده شد. بدین صورت که پس از دو بار مطالعه متون کتب درسی مدیریت دانش به فاصله دو هفته، مقدار ضریب همبستگی ۰/۹۳ بین فراوانی‌های شمارش شده به‌دست آمد.

روش تحلیل محتوا، دارای سه مرحله اصلی: ۱- آماده‌سازی و سازماندهی؛ ۲- بررسی پیام و ۳- پردازش داده‌هاست. کانون توجه این پژوهش مرحله سوم تحلیل؛ یعنی پردازش داده‌ها است. امروزه برای تحلیل داده‌ها، روش‌های بسیاری ارائه شده است که اساس آن‌ها درصدگیری از فراوانی مقوله‌هاست. این روش‌ها مشکلات ریاضیاتی خاص خود را دارند که از اعتبار نتایج آن‌ها می‌کاهد. در این تحلیل تلاش شده از روش جدیدی که برگرفته از تئوری سیستم‌هاست، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شود. این روش «آنتروپی شانون» نام دارد که پردازش داده‌ها را در بحث تحلیل محتوا با نگاه جدید مطرح می‌کند. براساس این روش، تحلیل داده‌ها در تحلیل محتوا بسیار قوی‌تر و معتبرتر عمل خواهد کرد. آنتروپی در تئوری اطلاعات شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که به وسیله یک توزیع احتمال بیان می‌شود.

بر اساس این روش که به مدل جبرانی مشهور است، محتوای کتاب‌های درسی مدیریت دانش از نقطه نظر سرفصل‌های درسی مدیریت دانش گرایش علم اطلاعات و دانش‌شناسی مصوب وزارت علوم مورد هدف طبقه‌بندی شده است. در ابتدا پیام بر حسب سرفصل‌ها در قالب فراوانی شمارش می‌شود و بر اساس داده‌های جدول فراوانی مراحل سه‌گانه روش شانون به ترتیب انجام می‌شود (Jafari Harandi, 2016). به عبارت دیگر ابتدا مجموع فراوانی‌های به دست آمده بر حسب سرفصل‌ها به تفکیک مؤلفه‌ها در یک جدول جمع‌آوری می‌شود و سپس اطلاعات این جدول در سه مرحله شانون قرار می‌گیرد. در مرحله بعدی داده‌های این جدول بر اساس مرحله اول روش آنتروپی شانون به صورت داده‌های بهنجار شده در می‌آیند که از رابطه زیر استفاده می‌شود:

مرحله اول: ماتریس فراوانی‌های جداول فراوانی متون درسی مدیریت دانش که برای این کار از این رابطه استفاده می‌شود:

بر اساس داده‌های جدول ۱، مراحل الگوریتم به شرح زیر بیان می‌شود:

مرحله ۱) ماتریس فراوانی‌های جدول بهنجار شوند بدین منظور از این رابطه استفاده می‌شود:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i = 1, 2, \dots, m ; j = 1, 2, \dots, n)$$

هنجار شده ماتریس فراوانی = P؛ فراوانی مقوله = F؛ شماره پاسخگو = I؛ شماره مقوله = j؛ تعداد پاسخگو = M

مرحله دوم؛ بار اطلاعاتی هر مقوله را محاسبه کرده و در ستون مربوطه قرار می‌دهیم برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود.

$$E_j = -K \sum_{i=1}^m [p_{ij} L_n P_{ij}] \quad (j = 1, 2, \dots, n)$$

به طوری که $K = \frac{1}{L_n m}$ است.

هنجار شده ماتریس = P = (1, 2, ..., n) = J لگاریتم نپری Ln = شماره پاسخگو i شماره مقوله = j تعداد پاسخگو = m
مرحله سوم: با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله‌ها (j=1, 2, ..., n) ضریب اهمیت هر یک از مقوله‌ها را محاسبه شده هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری است از درجه اهمیت (Wj) بیشتری برخوردار است. که برای محاسبه ضریب اهمیت مقوله از رابطه زیر استفاده شده:

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j} \quad \text{درجه اهمیت } W_j = \text{ بار اطلاعاتی هر مقوله } E_j = \text{ تعداد مقوله‌ها}$$

لازم به ذکر است در محاسبه‌ی E_j مقادیر P_{ij} که برابر صفر است به دلیل بروز خطا و جواب بی‌نهایت در محاسبات ریاضی با عدد بسیار کوچک ۰/۰۰۰۰۱ جایگزین شده است اما j شاخصی است که ضریب اهمیت هر مقوله را در یک پیام با توجه به شکل پاسخگوها مشخص می‌کند از طرفی با توجه به بردار w ، مقوله‌های حاصل از پیام نیز رتبه‌بندی می‌شود (Jafari Harandi, 2016).

یافته‌های پژوهش

در پاسخ به سؤال اول پژوهش، کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" تا چه میزان به سرفصل‌های مصوب رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی توجه نموده است؟ جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مدیریت دانش به سرفصل‌های درس "مدیریت دانش سازمانی به تفکیک کتاب"

Table 2. The results of the content analysis of knowledge management textbooks according to the headings of the "Organizational Knowledge Management" course by book

مجموع		سرفصل‌ها													
درصد	فراوانی	استخراج دانش	تاکسونومی‌ها و هستی‌شناسی‌ها	تعاریف مدیریت دانش	توانمندسازی دانش	راهبردهای مدیریت دانش	زیرساخت‌های مدیریت دانش	شیوه‌های اشاعه دانش	مدل‌های مدیریت دانش	ویژگی‌های مدیر ارشد دانش	منابع دانش در سازمان	ممیزی دانش سازمانی	مفاهیم مدیریت دانش	ترسیم نقشه دانش	کتاب‌ها
17.6	59	1	0	7	4	4	6	3	13	2	2	1	13	3	1
18.2	61	2	0	4	1	1	20	3	0	9	12	6	2	1	2
13.7	46	0	0	6	2	0	23	0	0	2	0	1	12	0	3
4.4	15	0	0	1	0	0	0	0	0	0	12	2	0	0	4
38.2	12	45	0	2	0	3	6	0	0	2	0	25	0	45	5
7.7	26	2	3	3	0	0	0	2	0	2	0	2	0	12	6
100	335	50	3	23	7	8	55	8	13	17	26	37	27	61	مجموع

بر اساس نتایج جدول ۲، کتاب "مدیریت دانش در سازمان"، بیشترین توجه در سرفصل‌های مدل‌های مدیریت دانش و مفاهیم مدیریت دانش توجه داشته است. در کتاب‌های "مدیریت دانش: مفاهیم و زیرساخت‌ها" و "اصول مدیریت دانش" بیشترین توجه به زیرساخت‌های مدیریت دانش شده است. کتاب دانش: سنجش و اندازه‌گیری بیشترین توجه را به منابع دانش در سازمان کرده است. کتاب ابزارهای مدیریت دانش بیشترین توجه را به ترسیم نقشه دانش و استخراج دانش داشته است. کتاب مدیریت دانش: آموزه‌هایی از مهندسی دانش بیشترین توجه را به مفاهیم مدیریت دانش کرده است.

مجموع فراوانی تمام کتاب‌ها در سرفصل‌های مدیریت دانش ۳۳۶ مورد است که از بین کتاب‌ها، کتاب اصول مدیریت دانش با ۶۱ مورد بیشترین توجه، و کتاب دانش: سنجش و اندازه‌گیری کمترین توجه را به خود اختصاص داده‌اند. اما در مورد سرفصل‌ها، سرفصل ترسیم نقشه دانش با ۶۱ مورد بیشترین توجه، و سرفصل‌های زیرنظام‌های مدیریت دانش، مرکز مدیریت دانش، ساختار سازمانی و مراحل بلوغ هیچ توجهی نشده است. در ادامه نتایج تحلیل شانون ارایه می‌شود. ابتدا داده‌های بهنجار شده در جدول ۳ ارایه می‌گردد.

پس از نرمال‌سازی داده‌ها با استفاده از فرمول مرحله دوم روش شانون مقدار بار اطلاعاتی (عدم اطمینان) هر یک از سرفصل‌ها به دست می‌آید، که در جدول ۴ آورده شده است. در مرحله‌ی پایانی ضریب اهمیت سرفصل‌های مختلف با استفاده از فرمول مرحله‌ی سوم روش آنتروپی شانون به دست آمده که آن هم در جدول ۴ آمده و هر سرفصلی که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه اهمیت (w_j) بیشتری دارد.

۱. کد کتاب ۱: مدیریت دانش در سازمان. نوشته حسین ابطحی و عادل صلواتی (۱۳۹۰)، کد کتاب ۲: اصول مدیریت دانش. برایان برگرون (۱۳۸۶)، کد کتاب ۳: مدیریت دانش: مفاهیم و زیرساخت‌ها. محمد حسن زاده (۱۳۸۶)، کد کتاب ۴: دانش: سنجش و اندازه‌گیری. محمد حسن زاده (۱۳۸۶)، کد کتاب ۵: ابزارهای مدیریت دانش. محمد حسین رضازاده مهری (۱۳۸۹)، کد کتاب ۶: مدیریت دانش: آموزه‌هایی از مهندسی دانش. جی لیوویتز (۱۳۸۸).

جدول ۳. داده‌های بهنجار شده توجه کتاب‌های درسی مدیریت دانش به سرفصل‌های درس "مدیریت دانش سازمانی"
Table 3. Normalized data of attention of knowledge management textbooks to the headings of the course "Organizational Knowledge Management"

سرفصل‌ها													
کتاب‌ها	توسیم نقشه دانش	مفاهیم مدیریت دانش	ممیزی دانش سازمانی	منابع دانش در سازمان	ویژگی‌های مدیر ارشد دانش	مدل‌های مدیریت دانش	شیوه‌های اشاعه دانش	زیرساخت‌های مدیریت دانش	راهبردهای مدیریت دانش	توانمندسازی دانش	تعاریف مدیریت دانش	هستی‌شناسی‌ها	تاکسونومی‌ها و استخراج دانش
1	0.0492	0.4815	0.0270	0.0769	0.1176	1.000	0.0537	0.1091	0.0005	0.5714	0.3043	0.0000	0.0020
2	0.0164	0.0741	0.1622	0.4615	0.5294	0.0000	0.0537	0.3636	0.0125	0.1429	0.1739	0.0000	0.0040
3	0.0000	0.4444	0.0270	0.0000	0.1176	0.0000	0.0000	0.4182	0.0000	0.2857	0.2609	0.0000	0.0000
4	0.0000	0.0000	0.0541	0.4615	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0435	0.0000	0.0000
5	0.7377	0.0000	0.6757	0.0000	0.1176	0.0000	0.0000	0.1091	0.3750	0.0000	0.0870	0.0000	0.0009
6	0.1967	0.0000	0.0541	0.0000	0.1176	0.0000	0.0025	0.0000	0.0000	0.0000	0.1304	1.000	0.0040

در جدول ۳ داده‌های بهنجار شده توجه کتاب‌های درسی مدیریت دانش به سرفصل‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" به تمام کتاب‌ها آمده است.

جدول ۴. مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت کتاب‌های درسی مدیریت دانش به هریک از سرفصل‌های درس "مدیریت دانش سازمانی"

Table 4. The amount of information and the importance coefficient of knowledge management textbooks to each of the headings of the "Organizational Knowledge Management" course.

سرفصل‌ها													
سرفصل‌ها	توسیم نقشه دانش	مفاهیم مدیریت دانش	ممیزی دانش سازمانی	منابع دانش در سازمان	ویژگی‌های مدیر ارشد دانش	مدل‌های مدیریت دانش	شیوه‌های اشاعه دانش	زیرساخت‌های مدیریت دانش	راهبردهای مدیریت دانش	توانمندسازی دانش	تعاریف مدیریت دانش	تاکسونومی‌ها و هستی‌شناسی‌ها	استخراج دانش
مقدار بار اطلاعاتی (EJ)	0.0760	0.0906	0.0824	0.0357	1.343	0.0003	1.083	1.216	0.975	0.957	1.418	0.0003	0.431
ضریب اهمیت (WJ)	0.057	0.081	0.078	0.058	0.0100	0.043	0.089	0.095	0.084	0.084	0.103	0.043	0.061
اولویت	9	7	8	11	2	12	4	3	5	6	1	12	10

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که بیشترین مقدار بار اطلاعاتی (عدم اطمینان) و بیشترین ضریب اهمیت از سرفصل‌های درس مدیریت دانش سازمانی مربوط به تعاریف مدیریت دانش (۱/۴۱۸) و کمترین مقدار بار اطلاعاتی (عدم اطمینان) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به تاکسونومی‌ها و هستی‌شناسی‌ها (۰/۰۰۳) بوده است. در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، میزان استنادات تألیفی و ترجمه‌ای در کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی چگونه است؟ جدول ۵ آورده شده است.

جدول ۵. میزان استنادات تألیفی و ترجمه‌ای در کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی"

Table 5. Amount of authorship and translation citations in "Organizational Knowledge Management" textbooks

مجموع Total	ترجمه‌ای Translation	تألیفی Authored	تألیفی یا ترجمه‌ای ارشد Senior authorship or translation
19	13	6	مفاهیم مدیریت دانش Concepts of knowledge management
38	29	9	تعاریف Definitions
7	6	1	مدل‌ها Models
29	19	10	زیرساخت‌ها Infrastructures
10	7	3	راهبردها Strategies
0	0	0	مراحل بلوغ دانش سازمانی Maturity stages of organizational knowledge
22	12	10	ترسیم نقشه دانش سازمانی Drawing organizational knowledge map
0	0	0	ساختار سازمانی دانش‌محور Knowledge-oriented organizational structure
0	0	0	مرکز مدیریت دانش در سازمان Knowledge management center in the organization
11	10	1	ویژگی‌های مدیر ارشد دانش Characteristics of the chief knowledge manager
0	0	0	منابع دانش در سازمان Knowledge sources in the organization
17	4	13	استخراج دانش Knowledge extraction
16	16	0	توانمندسازی دانش Empowerment of knowledge
18	4	14	ممیزی دانش سازمانی Organizational knowledge audit
4	4	0	تاکسونومی‌ها و هستی‌شناسی‌ها Taxonomies and ontologies
9	6	3	شیوه‌های اشاعه دانش Knowledge dissemination methods
0	0	0	زیرنظام‌های مدیریت دانش Knowledge management subsystems
200	130	70	مجموع Sum

بر طبق جدول ۵، بیشترین میزان استنادات تألیفی به کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" (۲۰٪)، یعنی ۱۴ استناد، مربوط به سرفصل ممیزی دانش است. برای سرفصل‌های مراحل بلوغ دانش سازمانی، ساختار سازمانی دانش‌محور، مرکز مدیریت دانش در سازمان، منابع دانش در سازمان، توانمندسازی دانش، تاکسونومی‌ها و هستی‌شناسی‌ها و زیرنظام‌های مدیریت دانش هیچگونه استناد تألیفی داده نشده است. در خصوص بیشترین میزان استنادات ترجمه‌ای به کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی"، بیشترین میزان استنادات ترجمه‌ای (۲۲٪)، یعنی ۲۹ استناد، مربوط به مقوله تعاریف مدیریت دانش است. برای استنادات ترجمه‌ای نیز، همانند استنادات تألیفی برای سرفصل‌های مراحل بلوغ دانش سازمانی، ساختار سازمانی دانش‌محور، مرکز مدیریت دانش در سازمان، منابع دانش در سازمان و زیرنظام‌های مدیریت دانش هیچگونه استناد ترجمه‌ای داده نشده است.

در پاسخ به سؤال پژوهش، روزآمدی استنادات کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در چه وضعیتی است؟ جدول ۶ و ۷ آورده شده است.

جدول ۶. وضعیت روزآمدی استنادات تألیفی کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی"

Table 6. Up-to-date status of authorial citations of "Organizational Knowledge Management" textbooks

مجموع Total	سال‌های نشر تألیفی Authorship publication years											
	1391	1389	1388	1386	1384	1383	1382	1381	1380	1379	1373	
6	0	0	0	3	1	1	0	0	0	0	1	مفاهیم مدیریت دانش Concepts of knowledge management
12	0	2	1	4	0	3	1	1	0	0	0	تعاریف Definitions
2	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	مدل‌ها Models
10	0	5	0	5	0	0	0	0	0	0	0	زیرساخت‌ها Infrastructures
5	0	2	0	1	0	2	0	0	0	0	0	راهبردها Strategies
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	مراحل بلوغ دانش سازمانی Maturity stages of organizational knowledge
15	0	8	4	1	2	0	0	0	0	0	0	ترسیم نقشه دانش سازمانی Drawing organizational knowledge map
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	ساختار سازمانی دانش محور Knowledge-oriented organizational structure
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	مرکز مدیریت دانش در سازمان Knowledge management center in the organization
10	0	1	2	5	0	0	0	0	0	2	0	ویژگی‌های مدیر ارشد دانش Characteristics of the chief knowledge manager
5	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	منابع دانش در سازمان Knowledge sources in the organization
16	0	14	1	1	0	0	0	0	0	0	0	استخراج دانش Knowledge extraction
1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	توانمندسازی دانش Empowerment of knowledge
15	0	6	3	6	0	0	0	0	0	0	0	ممیزی دانش سازمانی Organizational knowledge audit
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	تاکسونومی‌ها و هستی‌شناسی‌ها Taxonomies and ontologies
5	0	0	2	3	0	0	0	0	0	0	0	شیوه‌های اشاعه دانش Knowledge dissemination methods
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	زیرنظام‌های مدیریت دانش Knowledge management subsystems
102	0	38	13	35	3	7	2	1	0	2	1	مجموع Sum

بر طبق جدول ۶ بیشترین میزان استنادات تألیفی (۳۷٪ از استنادات تألیفی)، مربوط به سال ۱۳۸۹ است و پس از آن سال ۱۳۸۶ با ۳۴٪ استنادات تألیفی در رتبه دوم قرار دارد. در سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۱ سرفصل‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" هیچگونه استناد تألیفی دریافت نکرده است.

کریمی و قاسمی: ارزیابی محتوایی، ساختاری و روشی کتاب‌های درس ...

جدول ۷، وضعیت روزآمدی استنادات ترجمه‌ای کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" را نشان می‌دهد.

جدول ۷. وضعیت روزآمدی استنادات ترجمه‌ای کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی"
Table 7. Up-to-date status of translated citations of "Organizational Knowledge Management" textbooks

مجموع Total	2006-2009	2001-2005	1996-2000	1990-1995	دهه قبل از نود Decade before the nineties	سال‌های نشر ترجمه‌ای Years of translation publication
23	0	9	9	5	0	مفاهیم مدیریت دانش Concepts of knowledge management
37	0	8	18	8	3	تعاریف Definitions
12	0	5	6	1	0	مدل‌ها Models
23	0	5	10	4	4	زیرساخت‌ها Infrastructure
4	0	4	0	0	0	راهبردها Strategies
10	1	2	5	2	0	ترسیم نقشه دانش سازمانی Drawing an organizational knowledge map
0	0	0	0	0	0	ساختار سازمانی دانش‌محور Knowledge-oriented organizational structure
2	0	0	2	0	0	ویژگی‌های مدیر ارشد دانش Characteristics of the chief knowledge manager
22	0	2	20	0	0	منابع دانش در سازمان Knowledge sources in the organization
1	0	1	0	0	0	استخراج دانش Knowledge extraction
10	0	0	6	4	0	توانمندسازی دانش Empowerment of knowledge
2	0	2	0	0	0	ممیزی دانش سازمانی Organizational knowledge audit
4	0	0	4	0	0	شیوه‌های اشاعه دانش Knowledge dissemination methods
156	1	37	83	28	7	مجموع Sum

بر طبق جدول ۷، بیشترین میزان استنادات ترجمه‌ای (۷۱٪ از استنادات ترجمه‌ای)، مربوط به دهه نود است و ۲۴ درصد مربوط به دهه اول قرن بیست و یکم است.

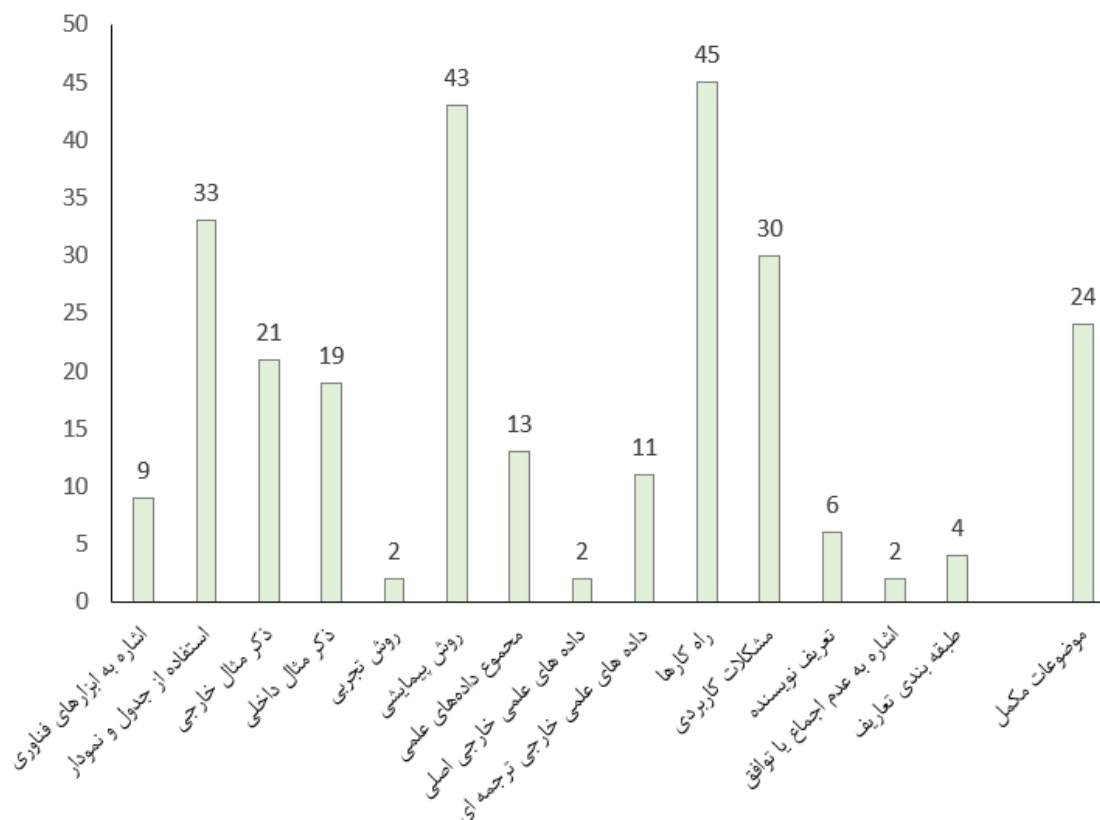
در پاسخ به سؤال چهارم پژوهش، وضعیت ارزیابی کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی به لحاظ شاخص‌های ساختاری، روشی و شکلی چگونه است؟ جدول ۸ و نمودار ۱ تنظیم شده است.

جدول ۸. ارزیابی کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" از لحاظ شاخص‌های ساختاری و شکلی
Table 8. Evaluation of "Organizational Knowledge Management" textbooks in terms of structural and form indicators

مجموع Total	کتاب 5	کتاب 4	کتاب 2	کتاب 6	کتاب 3	کتاب 1	شاخص ساختار و شکلی Structure and shape index
4	*	*	*	*	-	-	مقدمه کتاب Introduction to the book
3	*	-	-	-	*	*	مقدمه کتاب در ابتدای هر فصل جداگانه Introduction of the book at the beginning of each separate chapter
5	*	*	*	*	-	*	آوردن هدف کل کتاب، در مقدمه و پیشگفتار Bringing the purpose of the entire book, in the introduction and foreword
2	*	-	*	-	-	-	آوردن اهداف در اول هر فصل Bringing goals at the beginning of each chapter
2	*	-	-	-	*	-	جمع بندی و نتیجه‌گیری در انتهای هر فصل Summary and conclusion at the end of each chapter
3	-	*	*	-	-	*	خلاصه در انتهای هر فصل Summary at the end of each chapter
0	-	-	-	-	-	-	گنجاندن پرسش‌ها و تمرین‌هایی برای فهم بهتر موضوع Inclusion of questions and exercises for better understanding of the subject
2	*	-	-	-	-	*	آوردن پرسش و پاسخ‌های در انتهای هر فصل Bringing questions and answers at the end of each chapter
1	-	-	*	-	-	-	دعوت خواننده در پایان هر فصل، برای مراجعه به منابع اطلاعاتی اضافی An invitation to the reader at the end of each chapter to refer to additional sources of information
1	-	-	-	*	-	-	آوردن فهرست منابع و مآخذ در پایان هر فصل List of references at the end of each chapter
6	*	*	*	*	*	*	استفاده از تصاویر، اشکال و نمودار Use pictures, figures and diagrams
1	*	-	-	-	-	-	آوردن فهرست نمودار و جداول و اشکال در اول کتاب، جدای از فهرست مطالب Bringing the list of graphs, tables and figures at the beginning of the book, apart from the table of contents
1	-	-	*	-	-	-	آوردن واژه نامه انگلیسی-فارسی و فارسی-انگلیسی در پایان کتاب Bringing English-Persian and Persian-English glossary at the end of the book
6	*	*	*	*	*	*	مطابقت زیرعنوان‌های هر فصل با عنوان هر فصل Correspondence of the sub-headings of each chapter with the title of each chapter
6	*	*	*	*	*	*	برخوردار بودن کتاب از انتظام و انسجام نسبی The book has relative order and coherence

بر طبق جدول ۸، تمام کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی معیارهای تصاویر و اشکال و نمودار و همچنین مطابقت زیر عنوان‌ها با عناوین فصل را رعایت کرده‌اند و دیگر اینکه از انتظام و انسجام نسبی برخوردار هستند. ۸۳٪ از متون درسی مدیریت دانش، هدف کل کتاب را در مقدمه و پیشگفتار آورده‌اند. ۶۶٪ متون مدیریت دانش، مقدمه‌ای در ابتدای کتاب آورده‌اند. ۵۰٪ متون درسی، در ابتدای هر فصل مقدمه‌ای جداگانه و در انتهای هر فصل، خلاصه‌ای از فصل را آورده‌اند. ۳۳٪ متون مدیریت دانش، اهداف هر فصل را در ابتدا و پرسش و پاسخ‌هایی برای فهم بهتر مطالب، نتیجه‌گیری و جمع‌بندی را در پایان هر فصل آورده‌اند. در ۱۶٪ متون، خواننده دعوت به مراجعه به منابع اضافی شده، در ابتدای کتاب، فهرست نمودارها و

جداول جدا از فهرست مطالب و در پایان کتاب از واژه‌نامه انگلیسی- فارسی یا فارسی- انگلیسی و فهرست منابع و مآخذ در پایان هر فصل آورده شده است. باید اشاره شود که در هیچکدام از کتاب‌ها، پرسش و پاسخ‌هایی برای فهم بهتر مطالب در انتهای کتاب آورده نشده است.

شکل ۱. ارزیابی کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" از لحاظ شاخص‌های روشی

Figure 1. Evaluation of "Organizational Knowledge Management" textbooks in terms of methodological indicators

همان‌طور که از نمودار ۱ بر می‌آید، ۴۵ مرتبه در کتاب‌های فارسی درس مدیریت دانش سازمانی برای مفاهیم مدیریت دانش راهکار آورده شده است. ۴۳ مرتبه در کتاب‌ها به پژوهش‌هایی که با روش پیمایشی انجام شده است اشاره شده است. در ۳۰ مرتبه، مشکلات کاربردی مدیریت دانش در کتاب‌های درسی یادآوری شده است. در ۲۴ مرتبه، نویسنده چگونگی مطالعات بعدی را به دانشجو نشان داده و منابع تکمیلی را آدرس داده است در نتیجه زمینه حضور فعالانه او را فراهم نموده است. در مورد مثال‌های داخلی و خارجی در کتاب‌های درسی تقریباً به یک میزان استفاده شده است. و در ۹ مورد به ابزارهای فناوری اشاره شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

در آموزش رسمی، کتاب‌های درسی مهم‌ترین منابع درسی هستند که معارف، دانش‌ها، روش‌ها، شناخت، نظریه‌ها، متون و تکنیک‌های تحقیق و نظایر آن، در آن‌ها گنجانده شده است. از مهم‌ترین ابزارها در آموزش و تعلیم محسوب می‌شوند به همین دلیل، میزان جامعیت محتوای مورد نیاز، روزآمدی آن‌ها و چگونگی ارائه محتوا و کیفیت مطالب، در آن‌ها اهمیت فراوانی دارد زیرا بدین وسیله می‌توان برای دانشجو رابطه‌ای میان آموزش و واقعیات، نظر و عمل، و نظریه و تجربه به دست

آورد. از این رو، در این پژوهش به دنبال انطباق مباحث و سرفصل‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" با کتاب‌های ارائه شده بودیم و دیگر این که استنادات این کتاب‌ها تا چه حد تالیفی یا ترجمه‌ای هستند و استنادات این کتاب‌ها تا چند روزآمد هستند. و اینکه از لحاظ شاخص‌های ساختاری، شکلی و روشی در چه وضعیتی هستند؟ برای تحقق این مهم، از روش تحلیل محتوا با تکنیک آنتروپی شانون استفاده شد.

کتاب‌های درس مدیریت دانش در سازمان، ۳۳۶ مرتبه به سرفصل‌های این درس توجه کرده‌اند اما هیچ کدام از کتاب‌ها چه به تنهایی و چه به صورت جامع، تمام سرفصل‌های این درس را پوشش نداده‌اند اما دو کتاب مدیریت دانش در سازمان و اصول مدیریت دانش بیشترین انطباق را با سرفصل‌های مدیریت دانش داشته‌اند بیشترین توجه به سرفصل ترسیم نقشه دانش با ۶۱ مورد، مربوط به کتاب ابزارهای مدیریت دانش است.

نتایج بررسی و تحلیل میزان توجه در سرفصل‌های درس مدیریت دانش در سازمان حاکی از آن بود که مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت به ترتیب در سرفصل‌های تعاریف مدیریت دانش ۱/۴۱۸- و ۰/۱۰۳ رتبه اول، ویژگی‌های مدیر ارشد دانش ۰/۳۴۳- و ۰/۱۰۰۱ رتبه دوم؛ زیرساخت‌های مدیریت دانش ۰/۹۷۵- و ۰/۰۸ رتبه سوم، شیوه‌های اشاعه دانش ۱/۰۸۳- و ۰/۰۸۹ رتبه چهارم، راهبردهای مدیریت دانش ۰/۹۷۵- و ۰/۰۸۴ رتبه پنجم، توانمندسازی دانش ۰/۹۵۷- و ۰/۰۸۴ رتبه ششم، مفاهیم مدیریت دانش ۰/۹۰۶- و ۰/۰۸۱ رتبه هفتم، ممیزی دانش سازمانی ۰/۸۲۴- و ۰/۰۷۸ رتبه هشتم، ترسیم نقشه دانش ۰/۷۶۰- و ۰/۰۷۵ رتبه نهم، استخراج دانش ۰/۴۳۱ و ۰/۰۶۱ رتبه دهم، منابع دانش در سازمان ۰/۳۵۷- و ۰/۰۵۸ رتبه یازدهم است. اما به سرفصل‌های تاکسونومی و هستی‌شناسی‌ها، زیر نظام‌های مدیریت دانش، بلوغ سازمانی هیچ گونه توجهی نشده است. البته مطالب ارائه شده زیادی نیز وجود دارد که مطابق با نیازهای آموزشی نمی‌باشد باید مورد تجدید نظر قرار گیرد. بر طبق یافته‌های پژوهشی (Salami et al. 2018)؛ "لزوم برنامه‌های آموزشی مدون برای کتابداران و دانشجویان کتابداری در مدیریت دانش" یکی از مهم ترین پیشنهادها پژوهش‌های مدیریت دانش در زمینه علم اطلاعات و دانش‌شناسی در اسکاپوس است. طی جستجویی که با استفاده از سرفصل‌های درس مدیریت دانش در پایگاه‌های اطلاعاتی انجام گرفت مشاهده شد که در رابطه با سرفصل‌هایی این درس که در کتاب‌های این درس به آن توجهی نشده، پژوهش‌هایی منتشر شده است به عنوان نمونه در سرفصل مراحل بلوغ سازمانی، می‌توان به مقالاتی همچون "تعیین شاخص‌های ارزیابی بلوغ فناوری اطلاعات در کتابخانه‌های دانشگاهی ایران"، "وضعیت بلوغ مدیریت دانش در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل زیمنس (KMMM)" اشاره کرد. البته با وجود استقبال زیاد پژوهشگران از حوزه مدیریت دانش طی دهه اخیر در نزد متخصصان علم اطلاعات هنوز هم درباره سرفصل‌های تاکسونومی و هستی‌شناسی‌ها، زیر نظام‌های مدیریت دانش این درس اثری منتشر نشده است.

از دیگر نتایج این پژوهش می‌توان به این مساله اشاره کرد که در مجموع، محتوای کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی بیش از دو برابر نویسندگان داخلی، و امدار نویسندگان خارجی است. اما در مورد سرفصل‌های ترسیم نقشه دانش سازمانی (نسبت برابر)، استخراج دانش و ممیزی دانش سازمانی با برتری سه برابری، می‌توان ادعا کرد مفاهیم در این سه سرفصل بومی شده است و از نویسندگان داخلی بیشترین بهره را برده‌اند. ۸۴ درصد استنادات سرفصل‌های درس مدیریت دانش در سازمان مربوط به سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ است سال ۱۳۸۹ با ۳۷ درصد از استنادات تالیفی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

۷۱ درصد از استنادات ترجمه‌ای سرفصل‌ها مربوط به دهه نود است. سال‌های ۱۹۹۶، ۱۹۹۸ و ۱۹۹۷ از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بیشترین میزان استنادات ترجمه‌ای کتاب‌های درس مدیریت دانش (۲۲٪)، یعنی ۲۹ استناد، مربوط به مقوله تعاریف مدیریت دانش است. این یافته، همانطور که کریمی و نوروزی در سال ۱۳۹۹ با استفاده از روابط استنادی نظریه‌های حوزه مدیریت دانش نشان دادند اوج ظهور نظریه‌های مدیریت دانش مربوط به دهه نود قرن بیستم است، منطقی است.

کتاب‌های درس "مدیریت دانش سازمانی" از لحاظ شاخصهای ساختاری، شکلی و روشی در وضعیت مطلوبی بسر می‌برند فقط

از لحاظ دعوت خواننده به منابع اضافی و ارائه پرسش و پاسخ‌هایی برای فهم بهتر مطالب در انتهای کتاب دارای ضعف هستند. همچنین نویسندگان در ارزیابی روشی، به مسائلی همچون طبقه‌بندی تعاریف، اشاره به عدم اجماع یا توافق، تعریف از طرف خود نویسنده، کمتر توجه شده است به بیان دیگر، محتوای این کتاب‌ها بیشتر جنبه گردآوری از منابع داخلی و خارجی دارد و حضور اندیشه‌های نویسنده ناچیز است.

بر اساس مطابقت سرفصل‌های درس مدیریت دانش سازمانی با پژوهش‌های (Ondari-Okemwa & Minishi-Majanja (2007)، (Roknuzzama & Umemoto (2010)، (Katusčáková & Jasečková (2019)، (Ur Rehman & Chaudhry (2005) مشخص شد موضوعات کشف دانش و داده‌کاوی، فناوری‌های مدیریت دانش، مدیریت اسناد و منابع، مدیریت سرمایه انسانی، رفتار سازمانی و ارتباطات، مهارت‌های فردی و تکنیک‌های مدیریتی، توسعه سازمانی، رهبری و مدیریت تغییر و فرهنگ، مدیریت محتوا، راهبری دانش و معماری دانش در این سرفصل‌ها گنجانده نشده است. با توجه به رویکرد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی بر سازماندهی و مدیریت اطلاعات که یکی از شاخه‌های اصلی آموزش مدیریت دانش نیز هست پیشنهاد می‌شود آموزش‌های مرتبط در درس مدیریت دانش سازمانی با این رویکرد گسترده‌تر در نظر گرفته شود. با چنین پیش فرضی، حرفه‌مندان علم اطلاعات می‌توانند با انواع نظام‌های مدیریت دانش؛ نظام‌های کشف دانش با کاربرد متن‌کاوی، نظام‌های جذب دانش از طریق ایجاد پایگاه با بهترین عملکرد و درس‌آموخته‌ها، نظام‌های اشتراک دانش از طریق ابزارهای وب ۲ به‌وسیله سیستم‌های تخصصی متخصص یاب، نظام‌های کاربرد دانش از طریق توسعه سیستم‌های استدلال محور، همراه با ابزارهای سازمان‌دهی دانش نظیر ابرداده، تاکسونومی، نقشه‌های دانشی و غیره کار کنند.

پس از بررسی نتایج سال‌های پژوهش پیشنهادهای زیر برای کاربری یافته‌ها ذکر می‌شود:

۱. تطبیق سرفصل‌های مصوب درس مدیریت دانش سازمانی با موضوعات روز مدیریت دانش مانند کشف دانش و داده‌کاوی، فناوری‌های مدیریت دانش و غیره
۲. در طراحی و تدوین محتوای کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی، سرفصل‌های (تاکسونومی و هستی‌شناسی‌ها، زیر نظام‌های مدیریت دانش، بلوغ سازمانی) که توجهی نشده است به عنوان حلقه‌ای مفقوده مد نظر قرار گیرد.
۳. با توجه به غلبه آثار ترجمه‌ای بر آثار تالیفی مورد استفاده در کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی، پیشنهاد می‌شود از پژوهش‌های انجام شده در داخل کشور که مبتنی بر شرایط بومی سازمانی کشور است بیشتر استفاده شود.
۴. با توجه اینکه بیشترین استنادات خارجی در کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی مربوط به دهه نود قرن بیستم است پیشنهاد می‌شود مفاهیم جدید مدیریت دانش با توجه به منابع معتبر روزآمدسازی شود.
۵. با توجه به رشد فزاینده پژوهش‌های مدیریت دانش طی سالهای اخیر در داخل و خارج از کشور، سرفصل‌ها و منابع این درس مورد بازنگری جدی قرار گیرد.
۶. کتاب‌های درس مدیریت دانش سازمانی بیشتر با رویکرد تصنیفی نوشته شوند.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

References

- Abell, A., & Oxbrow, N. (2006). Competing with knowledge: The information professional in the knowledge management age. *Facet Publishing*, 22(8/9), 422-429.

- Afshar Zanjani, E., & Nowzari, S. (2014). Knowledge management and controversy about it. *Journal of National Studies on Librarianship and Information Organization*, 15(3), 63-69. (In Persian)
- Al-Hosseini, M., & Momeni, M. (2011). *A practical guide to content techniques with an emphasis on educational books and media*. Hamadan: Fartab publishing house/Muzafar co-publisher. (In Persian)
- Alipour, N. K., Talachi, H., & Khoushgam, M. (2006). A review on Librarian science and informatics publications and their agreement with contents of approved headlines courses. *Journal of Health Administration*, 9(25), 13-20. (In Persian)
- Banieghbal, N., & Razavi Sadr, H. (2010). Content analysis of English texts for special purpose for the students of library and information science according to the approved curricula. *Journal of Knowledge Studies*, 3(8), 23-34. (In Persian)
- Broadbent, M. (1998). The phenomenon of knowledge management: What does it mean to the information profession? *Information Outlook*, 2(5), 23-34.
- Bronstein, J. (2007). Current trends in library and information studies curricula around the world: Looking for the user-centred approach. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 5(2/3), 59-78.
- Chaudhry, A. S., & Higgins, S. (2003). On the need for a multidisciplinary approach to education for knowledge management. *Library Review*, 52(2), 65-69.
- Edebo, W. (2011). Curriculum development in library and information science education in nigerian universities: Issues and prospects. *Library Philosophy and Practice*, 1-14. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/560/>
- Hassanzadeh, M. (2004). The role of librarians and informants in knowledge management of organizations. *Journal of National Studies on Librarianship and Information Organization*, 15(3), 101-114. (In Persian)
- J'afari Harandi, R., Najafi, H., & Omid, M. (2019). Demonstration of religious secondary principles in the content of persian language textbooks at elementary and secondary levels. *Research in Islamic Education Issues*, 26(41), 67-87. (In Persian)
- Jafari Harandi, R. (2016). A content assessment of social studies textbooks sixth grade elementary school according to the attention of edward de bono's thinking hats. *Preschool and Elementary School Studies*, 1(3), 67-94. (In Persian)
- Katušćáková, M., & Jasečková, G. (2019). Diffusion of KM education in LIS schools. *Journal of Education for Library and Information Science*, 60(1), 83-100.
- Nowkarizi, M. (2004). Examining the undergraduate curricula of librarianship and information. *Library and Information Sciences*, 7(2), 5-23. (In Persian)
- Ondari-Okemwa, E., & Minishi-Majanja, M. K. (2007). Knowledge management education in the departments of library/information science in South Africa. *South African Journal of Libraries and Information Science*, 73(2), 136-146.
- Razi, A. (2009). Indicators of evaluation and criticism of university textbooks. *University Textbooks Research and Writing*, 21, 21-30.
- Roknuzzaman, D., & Umemoto, K. (2010). KM education at LIS schools: An analysis of KM master's programs. *Journal of Education for Library and Information Science*, 51, 267-280.
- Rukwaro, M. W., & Bii, H. (2016). Library and information science (LIS) education and training in Kenya: Emergence, evolution, challenges and opportunities. *Library and Information Science*, 8(2), 11-18.
- Salami, M., Alipour, O., & Haghirosadat, J. (2018). Analyzing international research on knowledge management in libraries. *Digital and Smart Libraries Researches*, 5(1), 85-96. (In Persian)
- Sarrafzadeh, M., Martin, B., & Hazeri, A. (2006). LIS professionals and knowledge management: Some recent perspectives. *Library Management*, 27(9), 621-635.
- Shahbazi, R., Fahimnia, F., Hakimzadeh, R., & Fadaei, Gh. (2014). Analyzing the headings of master's and bachelor's curricula in information science and epistemology based on emerging job opportunities based

کریمی و قاسمی: ارزیابی محتوایی، ساختاری و روشی کتاب‌های درس ...

on information technology in the global labor market. *Library and Information Sciences*, 18(2), 103-140. (In Persian)

Ur Rehman, S., & Chaudhry, A. S. (2005). KM education in LIS programs. *Education for Information*, 23(4), 245-258.

	<p>Copyrights © 2023, by the authors. Licensee SCU, Ahvaz, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)</p>
---	---